

GRAFIJA I ORTOGRAFIJA HRVATSKOG TEKSTA DVOJEZIČNIH MLETAČKIH PROGLASA

LJERKA ŠIMUNKOVIĆ
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 808.62(091)
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno :1990-01-29
Received

Mletački dvojezični proglassi koje je mletačka uprava tiskala u vremenskom rasponu od 1740. do 1796, vrlo su važni dokumenti koji nam pružaju dragocjene podatke o ustrojstvu mletačke vlasti u Dalmaciji, o gospodarskim, političkim i kulturnim prilikama u razdoblju od gotovo šest posljednjih decenija 18. stoljeća. U lingvističkom pogledu predstavljaju izvornu građu za bolje razumijevanje razvoja hrvatskog jezika tijekom 18. stoljeća. To što su, osim na talijanskom, liskani i na hrvatskom jeziku dokazuje da stanovništvo Dalmacije u većini nije poznavalo drugog jezika osim hrvatskog. Budući da je velika većina dvojezičnih proglassa tiskana latinicom, prevoditeljima je bilo teško izabrati grafiju koja bi se lako prilagodila hrvatskom fonološkom sistemu. Zbog velikog broja prevoditeja te, prema tome, i velikog broja grafijskih rješenja, a i zbog velikog vremenskog raspona od gotovo 6 decenija, grafija je vrlo neujednačena. To uvelike otežava pravilno čitanje i pravilno prosuđivanje pojedinih jezičnih pojava. U proglassima nalazimo grafijski inventar od 31 slova koja se upotrebljavaju u različitim kombinacijama. Autorica je prezentirala primjere grafije za pojedine glasove hrvatskog jezika, tabelu pregleda grafijskih realizacija kao i tabelu pregleda višejezičnih grafema.

I. dio

Dvojezičnim talijansko-hrvatskosrpskim proglassima služila se Mletačka Republika da bi stanovništvo druge strane Jadranskog mora obavijestila o svim mjerama koje je poduzimala ili namjeravala poduzeti. Njih je mletačka uprava objavljivala u vremenskom rasponu od 1740. do 1796. godine. Oni nam pružaju dragocjene podatke o ustrojstvu mletačke vlasti u Dalmaciji, o gospodarskim, političkim i kulturnim prilikama u razdoblju od gotovo šest posljednjih decenija 18. stoljeća. U lingvističkom pogledu predstavljaju autentičnu izvornu građu za bolje razumijevanje razvoja hrvatskog jezika tijekom 18. stoljeća. To što su oni tiskani, osim na talijanskom, i na hrvatskosrpskom dokazuje da stanovništvo Dalmacije u većini nije poznavalo drugog jezika osim hrvatskosrpskog. Doduše mletačka uprava nije nikad negirala činjenicu da na teritoriju Dalmacije narod govori hrvatskim jezikom,

o čemu govori i podatak da je ne samo u Zadru već i u svim većim gradovima postojala prevodilačka služba, tj. tumači za jezik (*pubblico interprete per la lingua e lettere illiriche*), preko koje je vlast komunicirala s narodom. Ne samo da nije negirala jezik već ni pismo, te su od 48 pronađenih proglaša tri napisana ćirilicom. Dva su proglaša tiskana u dvije verzije. U jednoj je hrvatski tekst pisan latinicom, a u drugoj ćirilicom.

Svi ovi dvojezični proglaši nose oznaku: *Stampato per li figliuoli del qu: Z. Antonio Pinelli, Stampatori Ducali – Stampano po Sinovima pokojnog Z. Antonia Pinelli Stampatura Ducala*, što znači da su svi ovi proglaši tiskani u Mlecima u duždevoj tiskari. Poznato je da se mletačka uprava dugo vremena protivila osnivanju tiskare u Dalmaciji, te je tek na kraju svoje vladavine dopustila osnivanje tiskare u Zadru.¹ Međutim, mora se priznati da su se u Veneciji tiskala gotovo sva djela na hrvatskosrpskom uključujući sve crkvene knjige, djela naše stare književnosti, gramatike i rječnici a također i knjige pisane ćirilicom. Prema tome izgleda vjerojatna pretpostavka V. Meštrovića da Veneciji nije bilo toliko bitno što se tiska i na kojem jeziku, koliko da se tiska i plaća u Veneciji, tj. da Venecija iz svega toga izvuče profit.²

Postavlja se pitanje gdje su ovi proglaši pisani, u Veneciji ili u Zadru? Možda i u jednom i u drugom gradu. Poznato je da je u dalmatinskim gradovima postojala služba tumača i prevodilaca na hrvatski jezik, a također možemo pretpostaviti da je takva služba egzistirala i u Mlecima. Zadarska je, naime, kancelarija bila, poslije mletačke, najvažnija kancelarija u Republici, a čitav odjel te kancelarije poslovaio je na hrvatskom jeziku. Hrvatski je jezik kao mjera socijalne politike (komuniciranje vlasti s narodom) postao važnom karikom ne samo unutrašnje već i vanjske politike Mletačke Republike (diplomatski odnosi s Bosnom i Turskom). Tumači-prevodioci koji su bili ujedno i bilježnici, bili su u početku plemići a kasnije su to mogli biti i pučani.³

Pretpostavlja se također da je slična služba, iako manjeg opsega, postojala i u Mlecima. Prevoditelji za hrvatski jezik u službi mletačke vlasti u Veneciji bili su mahom plemići ili crkvene osobe rodom iz Dalmacije, a koji su iz raznih razloga boravili u Mlecima. Tako iz dokumenata sa suđenja Filipu Grabovcu zbog veleizdaje počinje knjigom Cvit razgovora i jezika iliričkoga aliti arvackoga koje se održalo 1747. godine u Mlecima,

¹ Pavao G a l i ć , *Povijest zadarskih tiskara*, Zagreb, 1979, str. 9.

² Vjekoslav M a š t r o v i ć , »Zadar i Nin u Zoranićevo doba«, *Zadarska revija*, 18/1969, br. 5, str. 336.

³ Ivan P e d e r i n , »Mjesto i uloga hrvatskog jezika u mletačkom Zadru i mletačkoj dalmaciji«, *Jezik*, god. 31, br. 3, Zagreb 1984, str. 74; V. M a š t r o v i ć , *op. cit.*, str. 335; V. M a š t r o v i ć , »Doprinos Zadra u hrvatskoj kulturi (X-XI st.)«, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, st. XI-XII, 1965, str. 126.

vidimo da se sud za pouzdani prijevod inkrimiranih stavaka obratio Dalmatincima koji su boravili u Mlecima.⁴ U svakom slučaju proglasi su mogli biti prevedeni u Zadru, ili barem veći dio njih, te samo poslani u Veneciju na tiskanje. Kao dokaz ovome mogu se navesti proglašeni kojima u nadnevku stoji ime Zadra a ne Mletaka. To su proglašeni 2/1748, 3/1749, 8/1755, 21/1780, 23/1783, 27/1789, 28/1789, 34/1792 i 38/1795.⁵ Na tim proglašima nalazimo imena zadarskih kancelarija, tajnika i pisara te možemo pretpostaviti da su prevedeni u Zadru. Nažalost prevoditelji su nam nepoznati, jer se nigdje u ovim dokumentima ne navode njihova imena (na kraju teksta je samo ime bilježnika ili tajnika koji je sastavio proglas).

Budući da je velika većina dvojezičnih proglašena tiskana latinicom, prevoditelji na hrvatski jezik stavljeni su u sikušenje kojom grafijom prisati zbog teške prilagodivosti latinice hrvatskom fonološkom sistemu. I naši su se stariji dalmatinski pisci našli pred sličnim problemom te su se, budući da je njima latinica dolazila iz latinskog i talijanskog izvora, i povodili za tim grafijama. Međutim, javljali su se i problemi i poteškoće kod pisanja naših nepčanih i tjesnačnih glasova, za koje nisu postojali primjeri u stranim jezicima, te su tjerali pisce da pronalaze različita grafijska rješenja. Tako su prema istraživanjima T. Maretića, glas č pisali na 18 načina, ć i š na 22, ž na 18 itd.⁶ Premda prije Gaja kod nas nema prave grafije u kojoj bi za svaki glas postojao određen znak, mnogi su stari pisci iz 16. 17. i 18. stoljeća kao npr. Šime Budinić, Rafael Levaković, Bartol Kašić, Rajmund Džamanjić, Paavao Vitezović te mnogi drugi, pokušavali dati nova grafijska rješenja u nastojanju da se pojednostavi i sistematizira latiničko pismo za potrebe našeg jezika.⁷ Neki autori, kao npr. Petar Hektorović, imaju sredeniju grafiju te pišu više ili manje dosljedno.⁸

⁴ Karlo E t e r o v i ć , *Fra Filip Grabovac, buditelj i mučenik narodne misli u prvoj polovici XVIII vijeka*, Split 1927, str. 76: »I zato je spomenuti ured prevođenja inkrimiranih paragrafa povjerio gosp. Nadalu Nassi-u. Da međuto bude još sigurniji o tačnosti prijevoda, htio je da još petorica pregledaju Nassi-ev rad i posvjedoče njegovu suglasnost s izvornikom. Ta petorica jesu Nikola Cambij, Frančesko i Jeronim Fanfogona i dva franjevca, koja su tada boravila u mletačkom manastiru S. Francesco alla Vigna, o. Jerko iz Sinja (Baraza?) i o. Marko iz Bosne. Među spisima Grabovčeve parnice sačuvan nam je i Nassi-ev prijevod s vlastoručnim potpisom spomenute petorice.«

⁵ Zbog lakšeg snalaženja proglašena sam numerirala brojevima od 1 do 48. Broj iza kose crte označava godinu tiskanja proglašena.

⁶ Tomo M a r e t i ć , *Istorija hrvatskog pravopisa latinskijem slovima*, Djela JAZU, knj. 9, Zagreb, 1889; Milan M o g u š — J o s i p V o n č i n a , »Latinica u Hrvata«, *Radovi zavoda za slavensku filologiju*, sv. 11, Zagreb 1969, str. 62-63; Julije D e r o s s i , »O normiranosti hrvatskoga književnog jezika u srednjem vijeku«, *Filologija*, br. 8, Zagreb 1978, str. 85-86.

⁷ Zlatko V i n c e , *Putovima hrvatskoga književnog jezika*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1978.

⁸ Aleksandar M l a d e n o v i ć , *Jezik Petra Hektorovića*, Matica Srpska, Novi Sad 1968.

Međutim, pitanje se jedinstvene grafije rješava sporo i nepotpuno zbog političke rastrganosti hrvatskoga narodnog područja te zbog drugih poteškoća koje su proizlazile iz praktične naravi, tj. upućenosti naših pisaca na strane tiskare te pomanjkanje novca za rezanje i lijevanje pojedinih novih znakova.⁹

Mletački dvojezični proglasi odreda su tiskani u Veneciji, budući da predstavljaju štampani tekst, bili su neminovno izloženi mnogim tehničkim nedostacima i štamparskim greškama te vrlo vjerojatno nose utjecaje stranih osoba kao npr. sлагаča kod sлагanja teksta i sl. Sлагаčima je, osim toga, to bio vrlo često sasvim stran i nepoznat jezik te nije ni čudo što dolazi do čestih grešaka, no koje su u nekim proglasima i vrlo bitne jer onemogućavaju pravilnu interpretaciju teksta. Na sлагаče u Mlecima tužili su se i Stipe Margitić Jajčanin u predgovoru Fale o sveti 1708. godine: »Gdi naideš da se štampa pomankala, da dobro ne stoi, i slova mankašu i prominjena, perom namisti; i skužaj i ispituj štampadure, spomeni se, da ne umiu govorit, ni razumiu bosanski.«¹⁰ U pogovoru Cvita Filip Grabovac na sličan način kaže da u njegovom djelu ima mnogo »...pomanjkanja u ričma i u slovim«, ali krivac za to nije toliko njegova »nepomlja« koliko »nepomlja štampadurova.«¹¹

Zbog velikog broja prevoditelja te prema tome i mnogo grafijskih rješenja a i zbog velikog vremenskog raspona od 1740. do 1796. godine, grafija je proglasa vrlo neujednačena što uvelike otežava pravilno čitanje teksta. Izgleda da su prevoditelji pribjegavali grafijskim rješenjima koja su već bila u upotrebi kod pisaca toga vremena ili su pak uzimali ona rješenja koja su im nudili leksikografi (Vrančić, Mikalja i Della Bella). Međutim, kako je bilo više prevoditelja logično je da je bilo više načina rješavanja problematičnih nepčanih i tjesnačnih glasova. Ovi nedostaci znatno otežavaju pravilno čitanje te, prema tome, i pravilno prosuđivanje pojedinih jezičnih pojava. Bilo je slučajeva da se za jedan te isti glas upotrebljavaju različiti znakovi, ponekad čak i u istom redu.

U proglasima nalazimo grafijski inventar od trideset i jednog slova: *a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, lj, m, n, nj, o, p, q, r, s, ſ, t, u, v, w, z, 3, x* i *y*. Ova se slova upotrebljavaju u različitim kombinacijama.

Slovo *q* ne dolazi samostalno već zajedno sa *u* u vrijednosti konsonantske grupe kv: quartir 38/1795, inquitur 25/1758, zarqua 2/1748, ikaquo 9/1757, taque 18/1755 i nicaqua 18/1755. Slovo *x*, osim za obilježavanje

⁹ Zlatko Vincec, *op. cit.*, str. 73.

¹⁰ Ivan Pederin, »Pojam jezičnog i književnog standarda kod bogoljubnog bogoslova Stjepana Margitića Jajčanina«, *Kritika*, br. 17, Zagreb 1971, str. 219.

¹¹ Karlo Kosor, »Jezik Fra Filipa Grabovca«, *Kačić*, god. XII, Split 1980, str.

glasova š, z i ž, javlja se i u vrijednosti konsonantske grupe kš: polaxanje 42/1746.

Primjere grafija koje navodim zabilježila sam samo kod njihova prvog javljanja, s tim da sam ih prezentirala, gdje je god to bilo moguće, u svim položajima: početnim, središnjim i krajnjim.

c=	c	ciene 2/1748, Sarce 1/1740, kriuci 2/1748
	ç	kerçati 17/1773, mišça 10/1761, vladavaç 17/1773
	cz	czilovit 22/1781, nepravicza 16/1768, izizkivaocz 14/1764
	czs	daščiczi (daščici) 48/1778 b
	š	lišumirštuu 2/1748, nakaršanie 35/1793, tamniša 18/1775
	t	datiarom 2/1748, Dalmatia 1/1740
	tz	svetza 3/1749
	z	zechina 2/1748, Dalmazia 9/1789, pišsaoz 2/1748
	ß	Blavadiša 7/1750, pišsavaß 5/1750
	zz	pravizza 2/1748, fortezza 18/1775, kamenizza 17/1773
č=	c	cašni 2/1748, šercan 2/1748, ocitto 2/1748
	cc	occito 8/1755, uccinit 8/1755, occima 45/1775
	ç	çetardešš et 8/1755, çuo 5/1750, raçun 8/1755
	çç	oççituje 21/1780, oççi 23/1783, reççenoga 11/1761
	ci	ciašt 3/1749, ciovik 3/1749, obiciai 8/1755
	çi	obiçiai 1/1740
	cj	cjovjek 20/1776, cjuvati 20/1776, pecjat 20/1776
	cz	oczinu (očinju) 24/1786
	k	sckglian (ščljan) 38/1795
	š	obišaino 45/1775, odlušit 45/1775
	tc	otcinštvo 16/1768
č=	ch	srichno 28/1789, buduchi 1/1740, pomoch 2/1748
	chi	vichia 1/1740, obechiava 2/1748, stojechi 1/1740
	chj	dohodechje 10/1761, godi chja 11/1761, vechje 21/1780
	chhi	hocchie 1/1740, teskocchia 6/1750, picchie 21/1780
	g	pogi 18/1755, dogi 18/1775, mogi 18/1775
	k	buduki 11/1761, siki 13/1764, dolazeki 13/1764
	ki	razmekiathi 13/1764, kiukjenju 11/1761
	kj	opkjeno 11/1761, izlazekjega 11/1761, plakja 13/1764
	t	bitite (biti će) 11/1761, uputen 38/1795
	tj	obratjene 11/1761, uputjeno 17/1773, pitja 3/1749

d=	ç	nareçegne 1/1740
	d	rasuduie 18/1775
	di	potvardien 4/1750, kradia 5/1750, sadienja 8/1755
	dj	rodjak 3/1749, odredjeni 8/1755, naredjeno 8/1755
	dy	providyenje 8/1755
	g	usugeno 1/1740, provigegne 1/1740, naregegne 18/1755
	gi	megiu 1/1740, tacogier 2/1748, naregegne 18/1755
	gj	provigjenje 11/1761, privrigjeno 11/1761, doghogjaj 11/1761
	ghi	meghiu 4/1550, potughienja 8/1755
	ggj	graggje 13/1764
	y	graye 8/1755
dž=	dx	sardxba 34/1792
	z	otazbenim 2/1748
g=	c	coiecod 2/1748
	g	goš podar 17/1773, izgled 17/1773, razlog 2/1748
	gg	ggniev 2/1748, oggagn 11/1761
	gh	išghled 1/1740, ušdighnula 1/1740, bogh 3/1749
h=	ch	principovich 4/1750, neposluch 14/1766, gnich 8/1755
	h	hragnenie 7/1750, gnihove 2/1748, tiho 2/1748
	k	ktiuki 11/1761, ktili 19/1755, Vlak 8/1755
i=	i	izgled 17/1773, zakonito 1/1740, uputiti 17/1773
	j	Juan (Ivan) 2/1748, djo 17/1773, slusbj 2/1748
	y	ymenom 2/1748, my 2/1748, myr 1/1740
j=	g	gišti 3/1749, prige 1/1740, gezero 11/1761
	gi	giašprih 17/1773, imagiu 6/1750, ostagie 19/1755
	i	ios 2/1748, iarugha 11/1761, broi 4/1750
	j	jedinštvo 1/1740, cjovjek 20/1776, obiciaj 1/1740
	y	yedan 4/1750, koye 4/1750, gay 8/1755
k=	c	crivieh 2/1740, cako 15/1768, velico 2/1748
	cc	occoliš 13/1764, kaccono 11/1761, ikaccov 11/1761
	ch	chorist 11/1761, dachle 14/1766, podloš niche 2/1748
	h	zahon 14/1766, neprihladno 8/1755, uzroh 8/1755
	k	kmet 1/1740, kgniga 1/1740, zakonik 1/1740
	kk	okko 23/1783, kikknutie 20/1776, tolikke 23/1783
lj=	gl	temeglitu 13/1764, kraglski 15/1768, scrovitegl 15/1768
	gli	gliude 2/1748, ra mi gliegne 1/1740, uglia 17/1773

	glj	gljudi 17/1773, voglja 11/1761, okupgljene 11/1761
	li	liublieni 18/1755, ucupliegna 2/1748, veselie 3/1749
	lj	pri ctolje 17/1773, ulja 17/1773
nj=	gn	gnegov 1/1740, kgnighe 2/1748, oggagn 11/1761
	gni	ggnieva 2/1748, bragnien 13/1764, zabragnieno 13/1764
	gnj	neznagnje 13/1764, ucignjen 13/1764, magnje 13/1764
	n	oczinu 24/1786, travna 14/1766, kniga 17/1773
	ni	dolaßenia 5/1750, hragnenie 7/1750, vladania 7/1750
	nj	sabranje 3/1749, xalovanje 3/1749
	ny	dopu chienye 4/1750
s=	s	serxba 3/1749, veselie 3/1749, rukopis 36/1794
	s	vos ak 12/1764
		arce 1/1740, go podar 1/1740, ci tochia 6/1750
	c	no citi 35/1793, razmi cliti 36/1794
		cetarde et 8/1755, mi al 8/1755, raxgla 6/1750
š=	ç	neposluçnicima 1/1740
	s	teskocchia 6/1750, ios 2/1748
	sc	varsciti 48/1778 b
	ss	uslissat 10/1761, passa 11/1761
		crigniza 2/1748, ra mi gliegne 1/1740, okkoli 13/1764
	ci	pa cia 7/1750
	c	u vi çeni 9/1757
		cu aiuchi 2/1748, na ega 5/1750, odvi e 14/1766
	x	vixu 14/1766
u=	u	uputiti 17/1773, ulja 17/1773, gljudi 17/1773
	v	vglia 17/1773
v=	u	urime 3/1749, uladanie 4/1750, prauda 1/1740, gliubau 4/1750
	v	vazda 17/1773, cjovjek 20/1776, ggniev 2/1748
	vv	BlavvadiBa 7/1750, brodovva 17/1773
	w	wlastela 9/1757, gradowih 17/1773, brodowi 17/1773
z=	cz	kocza 20/1776, kolovocz 36/1794
	s	sgor 17/1773, rasborit 1/1740, besredia 35/1793
	š	šnati 14/1766, rašum 18/1755, išnova 18/1755
	z	zakonito 1/1740, razlog 2/1748, opaz 35/1793
	ß	ßabragnuje 3/1749, goßba 3/1749, beß 3/1749
	x	xima 8/1755, uxrok 4/1750, gexik 17/1773

ž=	s	slusbj 2/1748, obslusilli 10/1761, dusnost 10/1761
	š	dušnošt 18/1775, podlošniche 2/1748, laš i 18/1775
	c	ušcixalaocz 24/1792, ošcujak 35/1793, tešca 45/1775
	z	zeglia 34/1792, dolazenje 2/1748, derzava 17/1773
	β	beštoko 5/1750, duβnosti 5/1750
	x	xivina 6/1750, darxava 1/1740, uxixe 3/1749

Glasove *a, b, d, e, f, l, m, n, o, p, r i t*, obilježava uvijek jedan te isti grafem, dok ostale glasove označavaju različiti grafemi, digrami i trigrami. Najviše grafijskih rješanja postoji za glasove *č, ć i d* (11); *c i š* (10); *nj* (7); *k, z i ž* (6); *j, lj i s* (5); *g i v* (4); *h i j* (3), te za *dž i u* (2).

Suglasničke grupe *st, št i šć* obilježavaju se često trigramom *ščt*: *biščtro*, *prišćtoine* 43/1767, *utiščten* 5/1750, *zaščto* 17/1773, *dopusščtenja* 46/1776 itd.

Često se javljaju udvojeni samoglasnici: *aa, ee, ii, oo, uu*: *gajtaanaa* 12/1762, *meed* 12/1762, *pii mo* 30/1790, *mooch* 8/1755 i *duub* 20/1766, a česti su također i udvojeni suglasnici: *bb, cc, dd, ff, gg, kk, ll, mm, nn, rr, šš, šs, tt, vv i zz*: *sebbe* 11/1761, *ikaccvo* 11/1761, *zgodda* 1/1740, *affitual* 15/1768, *oggagn* 11/1761, *šuačku* 8/1755, *šilla* 2/1748, *imme* 17/1773, *ciniti* 23/1783, *mirra* 3/1749, *ošuda* 35/1793, *višsoko* 1/1740, *zvatti* 3/1749, *šlavvadiša* 7/1750 i *pravizza* 2/1748.

Imajući u vidu nared u ortografiji prisutan u djelima dalmatinskih pisaca, Della Bella to ovako obrazlaže u svom kratkom pravopisu:¹² »Tale è la diversità degl'Ilirici nello scrivere con lettere Italiane le Voci Iliriche, che troverate pochissimi servirsi delle medesime lettere nello scrivere le dette voci. Da ciò ne segue la difficoltà del leggere e pronunziare le dette voci, bisognando imparare poco meno che tanti Alfabeti, quanti sono i Scrittori.«¹³

Takav bi se zaključak mogao primijeniti i na dvojezične proglase tj. koliko ima prevoditelja toliko postoji i grafija. Međutim što se tiče nedosljednosti u grafiji, koja se često ogleda ne samo u istom redu već i u istoj riječi, ne možemo uvijek kriviti samo prevoditelje. Dio krivice snose i slagači koji su u nedostatku slova za pojedine glasove sami izmišljali nove kombinacije, ili pak grijehili u slaganju, a što nam mogu posvjedočiti slučajevi u kojima se za pojedini glas određena grafija javlja samo jedan put.

¹² Ardelio Della Bella, »Avvertimenti per poter leggere e scrivere con facilità la parole Iliriche scritte con caratteri Italiani«, *Dizionario Italiano, Latino, Ilirico*, Venezia 1728, str. 1-4.

¹³ »Ilirci tako različito pišu talijanskim slovima ilirske riječi, da ćete naći malo njih da se služe istim slovima u pisanju istih riječi; budući da treba naučiti gotovo sve alfabete, koliko ima pisaca« (prijevod Lj.Š.)

Tabela I: Inventar fonema s njihovim grafijskim realizacijama

Fonemi	Grafemi
a	a
b	b
c	c ç cz czs Š t tz z β zz
č	c cc ç çç ci çi cj cz k Š tc
ć	ch chi çhi chj cchi g k ki kj t tj
d	d
đ	ç d di dj dy g gi gj ghi ggj y
dž	dx z x
e	e
f	f
g	c g gh gg
h	ch h k
i	i j y
j	g gi i j y
k	c cc ch h k kk
l	l
lj	gl gli glj li lj
m	m
n	n
nj	gn gni gnj n ni nj ny
o	o
p	p
r	r
s	s sŠ Š Šc Šš
š	ç s sc ss Š Šc Šci Šç Šš x
t	t
u	u v
v	u v vv w
z	cz s Š z β x
ž	s Š Šc z β x

Tabela II: Pregled višeznačnih grafema

Grafemi	Fonemi
c	c č g k
ç	c č š
cc	č k
ch	ć k
cz	c č z
d	đ đ
g	ć đ g j
gi	đ j
h	h k
i	i j
j	i j
k	č ć h k
n	n nj
s	s š z ž
ſ	c č s š z ž
c	s š ž
ſſ	s š
t	ć t
u	u v
v	u v
z	c dž z ž
ß	c z ž
x	dž š ž
y	đ i j

Ljerka Šimunković: GRAPHY AND ORTHOGRAPHY OF CROATIAN TEXTS ON
VENETIAN BILINGUAL PROCLAMATIONS

S u m m a r y

Venetian bilingual proclamations, printed by the Venetian government between 1740 and 1796, are very important documents giving precious data concerning the organization of Venetian rule in Dalmatia nad the economic, political and cultural conditions during the last six decades of the eighteenth century. From the linguistic point of view, they represent original material contributing to a better understanding of the development of the Croatian language in the course of the eighteenth century. The fact that they were printed in Croatian as well as in Italian testifies that Croatian was almost the only language spoken by the Dalmatian population. Since the greater part of the bilingual proclamations were printed in Latin characters, the translators into Croatian did not know what graphical representation to use fot these Latin characters in order to adapt them to the Croatian phonological system. Owing to numerous translators and consequently numerous graphical solutions, the graphical representations of the Croatian texts is very unequal which encumbers the correct reading and consequently the correct estimation of some linguistic phenomena. The paper gives examples of writing single sounds, a table surveying graphical realizations and a table of a survey of polysemantic graphemes.